

## LA SITUACIÓ LINGÜÍSTICA DEL TIROL DEL SUD

Albert BRANCHADELL  
Joan MANRUBIA

### I. BREU HISTÒRIA DEL TIROL DEL SUD

En acabar la Primera Guerra Mundial, Itàlia va rebre, gràcies al tractat de Saint Germain-en-Laye (setembre de 1919), la part meridional del Tirol austríac. Els anglesos i els francesos, l'any 1915, ja havien promès als italians aquesta part del Tirol perquè Itàlia entrés en guerra del cantó aliat. La resta forma avui un *land* de la República Federal d'Àustria. Els conflictes de la població, majoritàriament de llengua alemanya, amb el centralisme italià no es van fer esperar.

El rei Vittorio Emanuele va prometre l'1 de desembre de 1919 que garantiria a la nova província "*una scrupolosa salvaguardia delle istituzioni locale e dell'amministrazione autonoma*". Però el 28 d'octubre de 1922 els feixistes van passar a governar Itàlia i el rei va haver de donar el poder al Duce, Benito Mussolini.

Els feixistes es van posar com a objectiu d'estat desgermanitzar el Tirol del Sud i per aconseguir-ho van aplicar tres mesures: a) persecució política de la llengua alemanya, b) immigració massiva de ciutadans italianòfons i, finalment, c) evacuació de la població germanòfona. Així, l'ús de la llengua alemanya va ser castigat i prohibit. L'italià va ser declarat llengua oficial l'any 1925, tot i que a partir de 1923 ja s'havia introduït la toponímia en italià i havia estat prohibida l'alemanya. El 20 de febrer de 1935, d'altra banda, els feixistes van començar la seva política d'immigració cap al Tirol del Sud, amb la creació d'indústries pesades a Bolzano-Bozen.

La tercera mesura dels feixistes, pactada amb Hitler, va consistir a obligar els sud-tirolesos a optar entre la nacionalitat alemanya (que implicava l'emigració al territori del III Reich) i la italiana (que implicava la renúncia a qualsevol mesura de protecció del caràcter ètnic alemany). Aquesta mesura es va anomenar "Option". Dels 246.036 habitants del Tirol del Sud, 34.237 van optar per la nacionalitat italiana i 211.799 per l'alemanya, dels quals 75.000 van arribar a marxar abans que la marxa dels esdeveniments bèl·lics interrompés el procés d'expatriació.

El 8 de setembre de 1943 els italians van firmar l'armistici amb els aliats. El naixement del Südtiroler Volkspartei (<http://www.svpartei.org>), l'any 1945, i els compromisos internacionals amb Àustria (acord De Gasperi-Gruber), l'any 1946, van conduir a la promulgació de l'Estatut d'autonomia de la regió Trentino-Alto Adige, que incloïa les províncies de Trento i el Tirol del Sud. L'acord De Gasperi-Gruber és la contrapartida que van oferir els aliats a Àustria i a l'SVP, que eren partidaris de la reincorporació del Tirol del Sud a Àustria.

Aquest acord assegurava als sud-tirolesos mesures especials per al manteniment de les seves peculiaritats econòmiques i culturals. També els garantia l'escola en llengua alemanya, la igualtat de les llengües italiana i alemanya, el reconeixement de les titulacions escolars, la possibilitat d'accedir als llocs que convoca l'administració pública, i la més important, la concessió d'autonomia. L'acord va formar part integrant del tractat de pau dels aliats amb Itàlia, de manera que la qüestió sud-tirolesa va passar a ser un afer internacional.

En els anys següents, Itàlia no va complir totes les disposicions de l'acord, cosa que va fer que Àustria portés la qüestió sud-tirolesa a l'Assemblea General de les Nacions Unides, que va instar totes dues parts (Àustria i Itàlia) a negociar per a una aplicació efectiva de l'acord. Com a conseqüència de la pressió internacional (però també de la violència política interna) es van crear diferents comissions i grups d'estudi que van elaborar un conjunt de mesures per a resoldre el contenciós (l'anomenat "Paket") que incloïen un nou Estatut d'autonomia que va entrar en vigor l'any 1972.

Finalment, l'any 1992 Itàlia i Àustria van declarar davant de l'ONU que la qüestió sud-tirolesa havia estat resolta satisfactòriament. La recent entrada d'Àustria a la Unió Europea ha obert moltes possibilitats de col·laboració entre les dues parts del Tirol.

## 2. BREU DIBUIX DE LA SITUACIÓ POLÍTICA

Itàlia es divideix administrativament en regions. Aquestes regions són ens territorials amb determinades funcions i competències. Cinc de les vint regions que hi ha a Itàlia tenen un estatut especial, una de les quals és la regió Trentino-Alto Adige, que es distingeix de les altres quatre pel fet que les competències de la regió són molt poques i l'autonomia veritable la tenen les províncies.

L'Assemblea Regional (<http://www.provinz.bz.it>), amb 70 membres, és la suma de les assemblees provincials de Trento i del Tirol del Sud, amb 35 membres cadascuna. A més d'una Assemblea Provincial, cada província té també una Junta Provincial (govern) que s'encarrega d'exercir les competències de la província que preveu l'Estatut d'autonomia. L'Assemblea Provincial tria el president, el vicepresident i tres secretaris, que en el cas del Tirol del Sud s'han d'adequar als grups lingüístics representats a l'Assemblea.

Una de les particularitats del Tirol del Sud és que, tot i que el partit hegemònic (l'SVP) representa la població de llengua alemanya, a la primera part de la legislatura el president de l'Assemblea és un membre del grup lingüístic alemany i a la segona meitat, del grup lingüístic italià. L'Assemblea Provincial tria, també, el president i els dos vicepresidents de la Junta Provincial, que han de ser un de cada grup lingüístic.

L'SVP va ser fundat el 8 de maig de 1945 i ràpidament va ser reconegut pels aliats com el representant polític de la població de llengua alemanya del Tirol del Sud. Inicialment partidari de la reincorporació del Tirol del Sud a Àustria, l'SVP va anar acceptant paulatinament el règim autònom que es despenia de l'acord De Gasperi-Gruber. Des de l'any 1948, quan es van fer les primeres eleccions a l'Assemblea Provincial del Tirol del Sud, ha guanyat sempre les eleccions provincials per majoria absoluta, i ha estat el partit més votat a les legislatives italianes i a les europees. A les darreres eleccions provincials, celebrades l'any 1998, l'SVP va formar un govern de coalició amb tres partits italians (Popolari-Alto Adige Domani, Progetto Centrosinistra i Il Centro-UDA).

Nombre d'escons que s'adjudiquen a cada grup lingüístic

<b>Grup lingüístic</b>	<b>Escons</b>	<b>1998 (% de vots)</b>	<b>% cens</b>
Alemanys	25	71,43	67,99
Italià	9	25,71	27,65
Ladí	1	2,86	4,36
<i>Total</i>	<i>35</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

### 3. DADES SOCIOLINGÜÍSTIQUES

L'evolució de la proporció relativa dels grups lingüístics al Tirol del Sud es pot estudiar a partir del cens de població. Fins a l'any 1961 es va preguntar per la llengua d'ús (Umgangssprache/lingua d'uso). Els anys 1971 i 1981 es va preguntar per la pertinença a un grup lingüístic (Zugehörigkeit zu einer Sprachgruppe/appartenenza ad un gruppo linguistico), i l'any 1991, per la pertinença o l'agregació a un grup lingüístic (Zuordnung zu einer Sprachgruppe/aggregazione ad un gruppo linguistico).

Aquesta agregació afecta els ciutadans que tot i declarar-se "altres" han de ser comptats com a membres d'un dels tres grups existents per raó del gaudi dels drets lligats a la pertinença lingüística i de la determinació de la proporció relativa dels grups. No es pot oblidar que des de 1981 el cens és l'instrument que permet realitzar els dos pressupòsits bàsics del sistema de proporció ètnica introduït per l'Estatut d'autonomia de 1972: a) conèixer la consistència relativa dels grups lingüístics per determinar les quotes de llocs de treball que els corresponen i b) conèixer la pertinença de cada ciutadà a un grup lingüístic.

#### Evolució 1880-1991

<i>Any</i>	<i>Italiàns</i>	<i>Alemanys</i>	<i>Ladins</i>
1880	3,4	92,2	4,4
1890	4,6	91	4,4
1900	4,1	91,7	4,1
1910	3	93	4
1921	11,7	84	4,3
1961	34,3	62,3	3,4
1971	33,3	63	3,7
1981	29,38	66,40	4,21
1991	27,65	67,99	4,36

Font: ASTAT: <http://www.provinz.bz.it/astat>

Les dades de 1991

	<i>Pertinença</i>		<i>Agregació</i>		<i>Total</i>	
<b>Italià</b>	113.184	27,42	3.730	36,95	116.914	27,65
<b>Alemany</b>	281.807	68,27	5.696	56,42	287.503	67,99
<b>Ladí</b>	17.764	4,30	670	6,64	18.434	4,36
	412.755		10.096		422.851	

Fonts: ASTAT: <http://www.provinz.bz.it/astat>

El 83% dels italians es concentren a Bolzano-Bozen, Meran-Merano, Bressanone-Brixen i Laives-Leifers (primera, segona, tercera i quarta ciutat de la província en nombre d'habitants), i són majoritaris en totes aquestes ciutats menys Bressanone-Brixen. Els ladins, en canvi, es concentren a les valls dolomítiques de Val Gardena i Val Badia, on representen més del 90% de la població.

#### 4. LEGISLACIÓ LINGÜÍSTICA

La norma bàsica que regula la qüestió lingüística al Tirol del Sud és l'Estatut d'autonomia de 1972 (d.P.R. 31 agost 1972, n. 670). Així com l'antic Estatut de 1948 va mantenir l'italià com a llengua oficial de la regió Trentino-Alto Adige, amb el nou Estatut l'alemany va ser "equiparat" amb l'italià i, per tant, declarat llengua oficial de la regió (article 99).

D'acord amb aquesta declaració, l'article 100 de l'Estatut reconeix als ciutadans de llengua alemanya del Tirol del Sud el dret d'usar la seva llengua en les seves relacions amb les oficines judicials i els òrgans i oficines de l'administració pública situats a la província o amb competència regional, així com amb les empreses concessionàries de serveis públics, i estableixen l'obligació de tots aquests organismes de contestar en la llengua usada pel ciutadà. L'article 102, d'altra banda, introdueix un cert reconeixement de la llengua ladina, que no va esdevenir llengua oficial local de les valls ladines fins al d.P.R. 15 juliol 1988, n. 574.

Els articles 99 i 100 de l'Estatut són la base d'un dels principis bàsics de la protecció de la minoria lingüística germanòfona de la província de Bolzano, que va ser enunciat per primera vegada pel d.P.R. 26 juliol 1976, n. 752. Es tracta de l'obligació de *bilingüisme*: el coneixement de l'italià i de l'alemany és un requisit per a ocupar llocs de treball a les administracions públiques de la província. Aquest coneixement s'ha de demostrar amb un certificat de bilingüisme que s'obté per mitjà de l'anomenat "examen de bilingüisme". (Per a determinades posicions també és necessari el coneixement del ladí, que s'acredita amb un certificat de trilingüisme.) Els altres dos principis bàsics són la *proporció ètnica* (articles 61 i 89) i l'*escola en llengua materna* (art. 19).

El sistema de proporció ètnica preveu que en l'administració pública la proporció de membres de cada grup lingüístic s'acosti a la proporció relativa dels grups lingüístics en el conjunt de la població. Convé tenir present que l'any 1975 els ciutadans de llengua alemanya i ladina ocupaven solament el 14% de places a l'administració estatal de la província, tot i representar el 66,7% de la població.

D'altra banda, l'ensenyament als parvularis, escoles primàries i secundàries es fa en la llengua materna dels alumnes (italià o alemany) per part de mestres que tenen aquesta llengua com a llengua materna. L'ensenyament de la "segona llengua" és obligatori des del segon curs de l'escola primària, i també és impartit per mestres que tenen aquesta llengua

com a llengua materna. A les dues valls ladines (<http://www.isladin.net> i <http://www.provinz.bz.it/ladin/ipl.htm>), el ladí és la llengua vehicular als parvularis, i s'imparteix com a assignatura a l'escola primària i secundària (2 h/setmana), en la varietat pròpia de cada vall. Fora d'això, l'ensenyament es fa a parts iguals en italià i en alemany.

El model lingüísticoescolar és un dels punts principals de controvèrsia que subsisteixen en la qüestió lingüística. La constatació que els alumnes de les escoles italianes no adquireixen una competència prou bona en alemany ha portat a la formulació d'un seguit d'experiències didàctiques que inclouen la immersió (<http://www.gebi.bz.it>), una opció que és obertament refusada pel partit que representa els interessos germanòfons (SVP) i que no ha estat assumida per l'actual govern de coalició entre el SVP i tres partits italians.

## BIBLIOGRAFIA

- ADAMI GALLO, Margit/ MUNTER-LANZMASTER, Angelika/ CHIARANI, Martina: Provincia Autonoma Bolzano-Alto Adige. Manuale dell'Alto Adige. Bolzano 2000.
- CAVAGNOLI, Stefania/ NARDIN, Francesca: L'apprendimento della seconda lingua in Alto Adige. Difficoltà, motivazioni, aspettative. Bolzano 1997.
- CHIARANI, Martina: Provincia Autonoma Bolzano-Alto Adige. Il nuovo Statuto di Autonomia. Bolzano 1999.
- GRAMEGNA, Barbara/ INFELISE FRONZA, Rosetta: La curiosità linguistica. Bolzano 1999.
- PALERMO, Francesco/ PFÖSTL, Eva Maria: Normazione linguistica e tutela minoritaria-Minderheitenschutz durch Sprachnormierung. Bolzano 1997.
- PERATHONER-DAL BOSCO, Marika: Provincia Autonoma Bolzano-Alto Adige. L'Autonomia dell'Alto Adige. Bolzano 1997.
- RIFESSER, Theodor: Un tetto per tre lingue. L'ordinamento scolastico nelle scuole delle valli ladine della Provincia Autonoma di Bolzano. Bolzano 1994.

### ADRECES D'INTERNET

Genitori per il Bilinguismo: <http://www.gebi.bz.it>

Es troben articles sobre la immersió a altres països del món i també la justificació del perquè d'una reivindicació d'una escola bilingüe. Interessant. Es pot llegir en diferents llengües.

Govern provincial: <http://www.provinz.bz.it>

Hi ha informació sobre els serveis públics de la província autònoma de Bozen. Interessant per buscar informacions concretes sobre aquest tema. Interessant. Es pot consultar en diferents llengües.

Institut provincial d'estadística: <http://www.provinz.bz.it/astat>

Dades estadístiques de tot tipus de la província de Bozen. Molt interessant. Es pot consultar en diferents llengües.

Istitut Cultural Ladin: <http://www.istladin.net>

Activitats culturals i llocs relacionats amb la cultura ladina: museus, cases de cultura. Interessant. Es pot consultar en diferents llengües.

Institut Pedagògic Ladin: <http://www.provinz.bz.it/ladin/ipl.htm>

Adreça que explica les activitats que organitza l'Institut Pedagògic Ladin per als professors que han d'ensenyar en aquesta llengua. Juntament amb l'altra adreça dona una idea de la situació de la llengua ladina i el seu entorn. Interessant. Està escrita amb ladí.

Südtiroler Volkspartei: <http://www.svpartei.org>

Pàgina amb diferents informacions sobre el Tirol de Sud. També hi ha tota la història del partit SVP. Interessant. Només es pot consultar en alemany. Interessant.